

Pregledni znanstveni članak

UDK: 339.9:355.02(497.5)

Primljeno: 26. prosinca 2013.

Nacionalna sigurnost iz perspektive geoeconomije: slučaj Republike Hrvatske

*Aleksandra Grubić**

Sažetak

U današnjem su svijetu nacionalna i međunarodna sigurnost uvelike pod utjecajem ekonomske domene. Kako bi se pružio analitički pregled ovih procesa, rad je podijeljen u tri dijela. Prvi dio obuhvaća teorijsku pozadinu procesa unutar kojeg geoeconomija ne zamjenjuje, već nadopunjuje geopolitičke kalkulacije. Drugi dio stavlja naglasak na proširenje i preračunavanje koncepta nacionalne sigurnosti u kontekstu kretanja od geopolitike prema geoeconomiji, proširujući tradicionalno promatranu političko-vojnu domenu. Treći dio odnosi se na slučaj Republike Hrvatske, kojim su prikazani, koristeći osam međusobno povezanih koncepta ekonomske sigurnosti (sigurnost opskrbe, sigurnost pristupa tržištu, kreditna sigurnost, sigurnost tehnološko-industrijske sposobnosti, društveno-ekonomska sigurnosna paradigma, prekogranična sigurnost zajednica, sistemska sigurnost, sigurnost saveza), njezin položaj i mogući ishodi na području nacionalne sigurnosti, promatrano iz perspektive novonastale ekonomski dominantne domene.

Ključne riječi: nacionalna sigurnost, međunarodna sigurnost, geoeconomija

Uvod

Nakon pada Berlinskog zida demokracija i slobodno tržište postali su ti koji se međusobno osnažuju, preuzimajući vodeću ulogu u međunarodnom okruženju. Otvorena tržišta trebala su dovesti do unapređenja demokracije, a zauzvrat su demokracije promicale otvorenije tržište. Drugim riječima, globalizacija je prevagnula kao vodeći oblik komunikacije, gdje su kompanije i pojedinci glavni akteri u multilateralnom svijetu vođenom zajedničkim ekonomskim pravilima.

Sada je jasno da su metode trgovine prevagnule nad vojnim metodama te da današnji sigurnosti kontekst uvelike ovisi o materijalnim sredstvima, drugim riječima, držav-

* Aleksandra Grubić, doktorska kandidatkinja na doktorskom studiju Međunarodni odnosi na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu

ni utjecaj i održavanje domaće i međunarodne sigurnosti pod značajnim su utjecajem ekonomske domene. Propitivanje državne moći, takozvana ekonomska globalizacija, nagla transparentnost uvriježene ideološke separacije između vojne (vanjske) i policijske (unutarnje) utvrđene društvene sigurnosti, rekonfiguracija graničnog prostora, odjeljivanje dugotrajnih poveznica između građanstva i vojske te kreativna destrukcija nacionalnih koncepata društvene sigurnosti doveli su u pitanje konceptualizaciju modernih pomaka i specijalizaciju političke, ekonomske i društvene moći koja prelazi granice geopolitike i ulazi u sferu geoekonomije, rekalkirajući geopolitiku tržišnom logikom. Ondje gdje se geopolitika mogla shvatiti kao sredstvo prisvajanja teritorija kako bi se akumuliralo bogatstvo, geoekonomija okreće proceduru, ciljajući izravno na akumulaciju bogatstva putem kontrole tržišta (Cowen i Smith, 2009.).

Zbog svojevrsne ekspanzije geopolitičkog okvira u domenu geoekonomije, ekonomskih supersila i ekonomskog natjecanja, ovaj rad podijeljen je u tri sukcesivna dijela. Prvi dio pruža teorijsku pozadinu procesa unutar kojeg geoekonomija ne zamjenjuje, već nadopunjuje geopolitičke kalkulacije; drugi dio bit će usmjeren na preračunavanje koncepta nacionalne sigurnosti u kontekstu kretanja od geopolitike prema geoekonomiji, proširujući tradicionalno promatranu političko-vojnu domenu; dok će unutar trećega dijela biti analiziran slučaj putem kojeg će biti prikazan, uz pomoć osam međusobno povezanih koncepata ekonomske sigurnosti (sigurnost opskrbe, sigurnost pristupa tržištu, kreditna sigurnost, sigurnost tehnološko-industrijske sposobnosti, društveno-ekonomska sigurnosna paradigma, prekogranična sigurnost zajednica, sistemski sigurnost, sigurnost saveza), položaj Republike Hrvatske po pitanju nacionalne sigurnosti, a promatrano iz perspektive ekonomski dominantne domene.

1. Od geopolitike prema geoekonomiji – geneza koncepta

Shvaćanje geopolitike ključno je za razumijevanje njezine međupovezanosti s trenutačno prevladavajućom geoekonomijom. Geopolitika proučava odnos između geografskog prostora i političke akcije. To je intelektualni proces koji može biti definiran kao balansiranje snaga odnosima moći u određenom prostoru (Csurgai, 1998.). Ovaj koncept nije isključivo vezan za međunarodne odnose, već uključuje i širu sliku ili „geopolitičko društveno“, što označava poveznicu teritorija, ekonomije i društvenih formi unutar i izvan nacionalnih granica. Iako geopolitičke kalkulacije mogu biti identificirane ovisno o vremenu i prostoru, od klasične Atene do kineske dinastije i Rimskoga Carstva, generalizirana praksa i stvaranje formalizirane znanosti o geopolitici svoje zacetke imaju u Europi u razdoblju nakon prosvjetiteljstva. Geneza moderne geopolitike započela je usporedno sa stvaranjem moderne države, koja je nastala u devetnaestom stoljeću, te usporedno s definiranjem i obranom europskog teritorija. Novonastala znanost počivala je na postojanju granica između država, ili na sustavu nacionalnih država (Cowen i Smith, 2009.).

Ideja da koegzistencija trgovine i ekonomije može reducirati i ograničiti mogućnost otvorenih vojnih konflikta u međunarodnom okruženju može se pratiti još od vremena Montesquieua, koji je tvrdio da „prirodni efekt trgovine vodi miru“, što je bila nadgradnja njegove ideje da je reciprocitet prirodnih ljudskih potreba iznesen kroz miroljubivu međuzavisnost (Howse, 2006:11); ili Kanta, koji je tvrdio da duh trgovine, nekompatibilan s ratom, prije ili poslije zadobije prednost u svakoj državi. No ta je ideja nepotpuna jer duh trgovine često može dovesti do „ratnog ponašanja“ s obzirom na to da vojna ekspanzija može biti ekonomski isplativa. Na primjer prosperitet SAD-a uvelike počiva na činjenici da je to najveća svjetska zona slobodne trgovine, no svoju veličinu može zahvaliti različitim oblicima osvajanja. Zbog toga Kantova fraza o nekompatibilnosti trgovine i rata može biti prihvaćena jedino usporedno s razumijevanjem da se bogatstvo najbolje postiže razmjenom, a ne osvajanjem. S time na umu, na početku dvadesetog stoljeća Angell je pokušao umanjiti privlačnost carstva i osvajanja, uvjeravajući ljude da je trgovina najbolji način akumuliranja bogatstva. Rastuća međupovezanost između nacija u 20. stoljeću posljedično je dovela do sve veće prihvaćenosti da slobodna trgovina osnažuje ekonomske prednosti osvajanja, ostavljajući za sobom problematične ideje invazije i imperijalne kontrole (Mueller, 2012.).

U vrijeme kad je Hladni rat trebao završiti, započela je nova era rivalstva među nacijama, koja je premašila okvire dotad dominantne paradigme u kojoj je politika imala primat, a geopolitika je bila vođena više ideološkim nego ekonomskim faktorima. To je razdoblje donijelo nove ideje važne za definiranje moderne geoekonomije, kao što je Kennedyjeva studija „Rast i pad velikih sila“ iz 1987. godine, unutar koje je naglasak bio stavljen na tezu o prekomjernom imperijalnom širenju, s posebnom pozornosti na fiskalnim i drugim ekonomskim ograničenjima nacionalne moći i njezinih projekcija. On je pružio važnu opasku navodeći kako su rast i pad različitih carstava i država u međunarodnom okruženju bili potvrđeni ishodima ratova velikih sila, gdje je pobjeda uvijek išla ruku pod ruku s najvećim materijalnim resursima (Kennedy, 1987:439). Druga osoba važna za razvoj geoekonomije jest Edward Luttwak, koji se smatra začetnikom samog izraza, sa svojim esejom iz 1990. godine, „Od geopolitike do geoekonomije: logika sukoba, gramatika trgovine“. On navodi kako se čini da se svi danas slažu kako su metode trgovine zamijenile vojne metode, s kapitalom umjesto oružane sile, civilnim inovacijama umjesto vojno-tehničkog napretka te trgovinskom probojnosti umjesto akumuliranja baza i garnizona (Luttwak, 1998:125). Države, kao prostorni entiteti strukturirani da ljubomorno štite svoje teritorije, neće nestati, već će se preorijentirati prema geoekonomiji kako bi kompenzirale sve ograničenije uloge geopolitike. Nadalje, geoekonomija predstavlja najbolji izraz za opis povezanosti logike konflikta s metodama trgovine, ili kako bi to Clausewitz napisao, logike rata unutar gramatike trgovine.

U principu države pokušavaju djelovati geoekonomski jer su one u krajnjoj liniji prostorno definirani entiteti strukturirani da nadvladaju jedan drugoga na svjetskoj

sceni. Osim funkcija koje su nastale kao posljedica toga što su države, *raison d'être* proizlazi iz njihovih kronološki primarnih funkcija: pružanja sigurnosti od vanjskih i unutarnjih neprijatelja (Luttwak, 1998:25-26). Postoji još jedna važna implikacija za porast važnosti geoekonomije koja proizlazi iz Huntingtonovog eseja „Zašto je međunarodno prvenstvo važno”, proširivši Bellovu tezu koja navodi kako ekonomija predstavlja nastavak rata drugim sredstvima. Njegova hipoteza implicira kako je ekonomija vjerojatno najvažniji izvor moći te da u svijetu u kojem vojni konflikt među najmoćnijim državama nije vjerojatan ekonomska moć dobit će na važnosti u određivanju prvenstva ili podređenosti država. Stvarnost vojnog nadmetanja, što implicira instrumente moći kao što su projektili, avioni, ratni brodovi, bombe, tenkovi i divizije, zamijenjena je i proširena stvarnošću ekonomskog natjecanja, gdje instrumenti moći uključuju produktivnu efikasnost, kontrolu tržišta, trgovinski višak, jaku valutu, devizne rezerve, vlasništvo nad stranim kompanijama, tvornicama i tehnologijom (Baru, 2012:2-3).

Današnji klasični oblici realpolitike, temeljeni na geopolitici, sa svojom strukturom utemeljenom na mogućnosti rata, izgubili su primarnu važnost. Geopolitika je bila temeljena na rivalstvu i odnosu moći među različitim silama na određenom teritoriju. Konfliktne teritorijalne pretenzije bile su povezane sa simbolima i nacionalnim mitovima prisutnim na određenom teritoriju. Kao nastavak na geopolitiku, geoekonomija uključuje labavljenje granica i teritorija kroz nacionalne artikulacije. Sada se pozornost fokusira na propitivanje odnosa između ekonomske moći i prostora, što također uključuje „virtualni“ prostor u kojem fluidnost i intenzitet ekonomske razmjene otežavaju tradicionalno definiranje teritorijalnih granica (Csurgai, 1998.). Važnost „virtualnog” prostora u državnim poslovima proizlazi iz njihove rastuće važnosti u ekonomskim, političkim i sigurnosnim procesima države. Države si ne mogu priuštiti smanjivanje magnitude u kojoj virtualni prostor utječe na geopolitičke i strateške aspekte njihovog statusa u međunarodnom sustavu. Virtualni prostor postao je jednako „živ“ za države kao i fizička geografija, iako to ne znači da ju je zamijenio. Kao i fizički, „virtualni“ je prostor postao krucijalan za obranu državne infrastrukture te političkih i ekonomskih interesa (Huermann, 2011:47).

Otkad je važnost vojnih prijetnji u klasičnom smislu izgubila na intenzitetu, geoekonomski ciljevi i modaliteti postaju dominantni u državnim djelovanjima. U novoj eri geoekonomije, uz uzroke, i instrumenti konflikata postaju ekonomski, što znači da, ako komercijalne nesuglasice dovedu do političkih sukoba, ti politički sukobi moraju biti riješeni trgovinskim oružjem: subvencioniranjem izvoza u manjoj ili većoj mjeri, financiranjem tehnoloških projekata, potporom određenih oblika edukacije, izgradnjom konkurentne infrastrukture itd. (Luttwak, 1998:127-128). Moderna država postaje sve povezanija s nacionalnom ekonomijom. Vlade subvencioniraju produktivnost na mnogo načina: sustavom poreza, zapošljavanjem u javnom sektoru ili vojnim pro-

računom. Kriza kejnseijanske države dovela je do rastuće tendencije privatizacije, prvobitno javnih funkcija, što je rezultiralo sve jačom infiltracijom neoliberalne države u globalnu ekonomiju. Posljedično je došlo do privatizacijskog trenda širokih razmjera, ne samo unutar javnih kompanija, već i unutar same države, koja postaje poduzetnik, a gubi isključivu funkciju regulatora tržišta (Cowen i Smith, 2009:41).

Era intenzivne geoekonomske aktivnosti može postati era besprimjernog rizika za privatne kompanije, što znači da, ako oni ulože Y milijuna svojih sredstava kako bi razvili tehnologiju X , može ih preteći projekt X unutar države Z , koju financiraju po-rezni obveznici u iznosu od $2Y$ milijuna ili $20Y$ milijuna. Te bi se kompanije također mogle natjecati sa stranim investitorima koji su ih spremni izbaciti s tržišta i koji su za tu svrhu financirani od strane vlastitih državnih vlasti. Kako je takvo javno financiranje uglavnom tajno, kompanija koja je žrtva može ući na tržište nesvjesna svojih nedostataka. Postoje različiti načini na koje međunarodna ekonomija može biti pod utjecajem toga dijela geoeconomije umjesto pod isključivim utjecajem ekonomije. To se može usporediti s prošlosti, kad su geopolitičke aktivnosti nekolicine najmoćnijih sila utjecale na politike ostalih (Luttwak, 1998:129).

Danas svaka država može imati vanjsku ekonomsku politiku koja je preduvjet za prosperitet nacije. Globalizacija je dovela do zamagljivanja nacionalnih i međunarodnih granica, posljedično dovodeći u pitanje sigurnosni kontekst države. Zbog toga države i njihova gospodarstva moraju imati geopolitičku viziju kako bi razvili geoekonomske strategije, što im dugoročno omogućuje razvijanje širokog, međunarodnog ekonomskog utjecaja (Csurgai, 1998.).

2. Proširenje koncepta sigurnosti

Dramatične globalne promjene u društvenim, političkim i ekonomskim procesima dogodile su se nakon Hladnog rata, koji je donio nova razumijevanja tradicionalnih konceptata odnosa između geopolitike i nacionalne sigurnosti, uvodeći geoeconomiju kao važan faktor u određenju sigurnosnih pitanja. Kako bi se uopće moglo razmišljati o okruženju nacionalne sigurnosti, nužno je pokušati razumjeti glavne aspekte promjenjivog međunarodnog ekonomskog okruženja s obzirom na to da je naše trenutačno međunarodno okruženje određeno pojačanim međuodnosom međunarodne ekonomije, nacionalne sigurnosti i vanjske politike (Thirlwell, 2010:36). Kako je prikazano u prošlom poglavlju, došlo je do velikih pomaka u društvu, od geopolitičke prema geoekonomskej analizi događaja, koji su pod nacionalnim i međunarodnim utjecajima. Drugim riječima, stara bipolarna geopolitika ustupila je mjesto novonastaloj tripolarnoj svjetskoj strukturi najmoćnijih ekonomskih sila (Dent, 2010:235).

Nakon globalnih ekonomskih šokova 1970-ih godina novoformirana međunarodna politička ekonomija kao znanstvena disciplina ima mogućnost za istraživanje koncep-

ta ekonomske sigurnosti unutar strateških kalkulacija, posebno ekonomske sigurnosti na makrorazini, koja se primarno odnosi na one entitete koji su sposobni upravljati stranim ekonomskim politikama unutar međunarodnog ekonomskog sustava. Može se sažeti kako postoji određeni pomak od geopolitike prema geoekonomiji, od vojnih supersila prema ekonomskim supersilama te od političko-ideološkog natjecanja prema ekonomskom natjecanju. Postalo je jasno devedesetih godina da ulazimo u fazu gdje će se vanjska politika i nacionalna sigurnost rotirati sve više oko poslovnih interesa, a ekonomska diplomacija postat će ključni faktor za razrješenje važnih problema našeg vremena (Dent, 2010:235).

Sve je više država počelo shvaćati da su ekonomska stabilnost i njezin razvitak, uz konkurentnost na globalnom tržištu te unapređenje standarda života, postali krucijalni za nacionalnu sigurnost (Bilandžić, Mikulić, 2007.). U ovom radu neće biti ponuđena definicija nacionalne sigurnosti, već samo njezine determinante za koje je važno naglasiti da ne uključuju samo nacionalnu ugrozu od strane vanjske vojne prijetnje. Najšira podjela uključuje najmanje tri dimenzije, sigurnost pojedinca te nacionalnu i međunarodnu sigurnost, koje su sve više međusobno isprepletene. Sigurnost pojedinca paradoksalna je upravo jer je djelomično ovisna o državi, dok je ujedno država ta koja je potencijalno ugrožava. Pojedinca može ugroziti njegova država na različite načine te ga također može ugroziti njezin razvoj u međunarodnom okruženju. Pojedinac također mogu predstavljati prijetnju državi (nacionalna razina) koja predstavlja najvažniji entitet jer determinira druga dva aspekta sigurnosti. No u današnjem svijetu još uvijek ne može egzistirati bez međunarodnog sustava koji je na suprotnom kraju pojedinačnog političkog fenomena. Država kao središnji pružatelj sigurnosti može biti ugrožena oblicima prijetnji iz različitih sektora kao što su vojni, politički, ekonomski i ekološki (Buzan, 1983.).

Ekonomske su prijetnje složenije kad se odnose na nacionalnu sigurnost od onih ekonomskih ili političkih jer su normalni uvjeti aktera u ekonomskoj domeni prožeti rizikom, kompetitivnošću i nesigurnošću. Uzmemo li u obzir da je nesigurnost u ekonomskoj domeni normalna, onda to dodatno otežava lociranje granice pitanja koja zahtijevaju poseban status kao prijetnja nacionalnoj sigurnosti. Ova je dinamika izrazito složena, i njezinu podložnost intenzivnim fluktuacijama u izvedbi teško je razumjeti. Kao posljedica, ekonomija predstavlja mnogo dvosmisleniju prijetnju nego neki konkretniji elementi kao što su teritorij ili vladine institucije. Postoji velik broj različitih ekonomskih prijetnji koje se ne mogu bez sumnje definirati kao prijetnje nacionalnoj sigurnosti. Ta pitanja uključuju izvoz, restrikcije uvoza, manipulaciju cijenama, kontrolu valute i velik broj drugih mogućih prijetnji koje mogu imati ozbiljan utjecaj na ekonomiju države i posljedično na nacionalnu sigurnost. No ekonomska prijetnja unutarnjoj stabilnosti može biti izdvojena i može uključivati državno upravljanje ekonomskim strategijama na temelju maksimalizacije blagostanja ekstenzivnom trgovinom.

Tijekom vremena to je rezultiralo visokom razinom ovisnosti o trgovini kako bi se održale socijalne strukture koje su narasle usporedno s rastućim prosperitetom. Međunarodna ekonomija postaje u potpunosti prožeta državnim strukturama i dinamikom moći i sigurnosti s obzirom na to da je državni sustav određen obrascima proizvodnje i potrošnje (Buzan, 1983.).

Ekonomске dimenzije nacionalne sigurnosti uklapaju se u okvir državnog blagostanja i predstavljaju jedan od najvažnijih faktora nacionalne sigurnosti. To uključuje sposobnost države da ima pristup i da profitira od prirodnih resursa, tržišta i financija koje determiniraju prihvatljivu razinu blagostanja. Ekonomsko blagostanje, visoka razina društvenog razvoja, visoka razina zaposlenosti i visok životni standard predstavljaju najvažnije aspekte za nacionalnu sigurnost u kombinaciji sa zadovoljavanjem nacionalnih interesa koji uključuju unapređenje državne međunarodne trgovine, pristup materijalnim i financijskim resursima i tržištima, uz važnost očuvanja ekonomskih interesa izvan nacionalnih granica. Sve su to preduvjeti koji omogućuju da država pruži sigurnost, što implicira sigurnost pojedinaca pružanjem prihvatljivog životnog standarda te više razine razvoja koja omogućuje sredstva za ulaganje u one instrumente nacionalne sigurnosti koji će je dalje unaprijediti (Bilandžić, Mikulić, 2007.).

Sigurnost u svojem najopćenitijem obliku uključuje obranu i jamstvo sigurnosti za određeni entitet od postojećih prijetnji, ali i stvaranje mogućnosti i prilika za zadovoljavanje interesa i profita tog entiteta. Ekonomska sigurnost predstavlja uži oblik jer se fokusira na državnu potrebu za zaštitom društvenog i ekonomskog tkiva društva, kapacitet države da djeluje kao efikasan zaštitnik kako bi očuvala društveni integritet i suverenitet, ali i u suradnji s drugim državama, te održavanje i očuvanje međunarodnog ekonomskog okvira. Zbog toga se može reći da je ekonomska sigurnost determinirana dvama ključnim faktorima, ekonomskim kapacitetom povezanim sa sposobnosti entiteta da iznese ekonomske i političke zadatke koji su u njegovom nacionalnom interesu, no također pružanjem pomoći u umanjivanju ranjivosti na strane pritiske i prijetnje te faktore vanjskog okruženja u okviru kojih velike, jake države, koje imaju snažnu strukturnu moć, mogu oblikovati vanjsko okruženje koje je orijentirano na realizaciju ekonomskih sigurnosnih ciljeva (Dent, 2010:238).

Za državu je važno minimalizira svoje unutarnje i vanjske prijetnje te da pretvori svoje opcije u prednosti. Kako bi to ostvarila, država mora očuvati svoj strukturni identitet i sposobnost stvaranja prosperiteta i unapređenja vlastitih interesa. Strukturni identitet uključuje održavanje interne strukture ekonomije tijekom interakcije unutar međunarodnog ekonomskog sustava, ali i kapacitet da se zadovolje osnovne potrebe ekonomskih subjekata koji koegzistiraju unutar tog entiteta. Stoga strukturni identitet predstavlja ključni cilj za ekonomsku sigurnost, a aspekt interesa i kapaciteta za stvaranje prosperiteta proširuje konvencionalna ograničenja koncepta ekonomske sigurnosti.

nosti koji je orijentiran na umanjivanje izravne ekonomske ranjivosti. Ovdje se fokus postavlja na smanjivanje budućih rizika, ranjivosti i prijetnji ekonomskoj sigurnosti, a sve od navedenog predstavlja izrazitu važnost u današnjem ubrzanom ekonomskom okruženju.

Navedeno unapređenje geopolitike posredstvom geoekonomije donijelo je povećani interes za domaća i međunarodna ekonomska pitanja koja su sve više priznata kao važni faktori u oblikovanju sigurnosnog diskursa; iz međunarodne perspektive, ekonomska kriza i pad BDP-a, u kombinaciji s potrebom za drastičnim smanjenjem državnih izdataka kako bi se izbjegli kreditni derivati (engl. *credit defaults*) koji su u mnogim zemljama doveli do smanjenja financijskih sredstava unutar više sektorskih proračuna. Osim najočitijih i izravnih utjecaja ekonomske krize za obrambeni proračun, nastali su i drugi neizravni efekti, kao što su nezaposlenost uzrokovana smanjenom ekonomskom aktivnošću.

Visoka razina nezaposlenosti može predstavljati problem promatrano iz perspektive nacionalne sigurnosti. Čak i za one koji su zaposleni, niske plaće, povećana konkurencija na tržištu rada, sveobuhvatno tržište rada, smanjenje životnog standarda, visoka razina nesigurnosti ekonomske prognoze te nedostatak nade u bolju budućnost mogu dovesti do ozbiljnih društvenih problema. Situacija je još naglašenija državnim mjerama za fiskalnu konsolidaciju koje impliciraju rezove državnih troškova, povećanje poreza itd., sve u svrhu borbe protiv krize javnog duga. Porast državnog duga i umanjivanje socijalnih troškova mogu dovesti do nezadovoljstva stanovnika te općeg okruženja ekonomske i političke nesigurnosti. Nezadovoljstvo, u kombinaciji s nedostatkom povjerenja u državne institucije i ekonomske autoritete, može posljedično dovesti do štrajkova, pobuna i drugih oblika iskazivanja društvenog nezadovoljstva. Visoka stopa nezaposlenosti i smanjenje socijalnih troškova mogu biti popraćeni i smanjenjem troškova u obrazovanju. To pak može predstavljati sigurnosnu prijetnju jer je neobrazovana radna snaga manje produktivna, a u isto vrijeme podložna ekstremističkim idejama i aktivnostima. Drugi neizravni društveni efekt krize koja utječe na nacionalnu sigurnost jest potencijalno povećanje stope kriminala na državnoj i međunarodnoj razini, krijumčarenje osoba i robe, popraćeno problemom imigranata, s obzirom na to da je sve više ljudi spremno napustiti svoje domove u potrazi za zaposlenjem u drugim državama. Uzme li u obzir činjenica da ekonomska kriza nikada nije zaključana unutar državnih granica, posebno kad govorimo o Europskoj Uniji, imigranti se moraju natjecati za radna mjesta s lokalnim stanovništvom koje je već suočeno s visokom razinom nezaposlenosti, što rezultira povećanom netolerancijom prema imigrantima (Constantinescu, 2011.).

Postoji osam različitih, ali međusobno povezanih interpretacija ekonomske sigurnosti koje je identificirao Dent: sigurnost opskrbe, sigurnost pristupa tržištu, kreditna sigurnost, sigurnost tehnološko-industrijske sposobnosti, društveno-ekonomska sigurnosna paradigma, prekogranična sigurnost zajednica, sistemska sigurnost, sigurnost saveza. Sigurnost opskrbe uključuje osiguravanje ključnih lanaca opskrbe, što uključuje uvoz materijala i tehnologije koji izravno utječu na konkurentnost entiteta. Sigurnost pristupa tržištu temeljena je na pružanju najboljeg mogućeg pristupa stranim tržištima. To je posebno važno za ekonomije s malim domaćim tržištima koje su orijentirane na izvoz. Kreditna sigurnost fokusira se na osiguravanje financijske likvidnosti unutar međunarodnog sustava, ali također na očuvanje pristupa, utjecaja i kontrole nad izvorima međunarodnih kredita. Sigurnost tehnološko-industrijskoga kapaciteta uključuje sposobnost ekonomije da proizvede blagostanje, produktivnost i druge faktore koji su zaslužni za stvaranje bogatstva korištenjem tehnoloških i industrijskih sredstava. Strateška industrija definira se kao glavna značajka za zadovoljavanje interesa ekonomije i nacionalne sigurnosti određene države. Društveno-ekonomska sigurnosna paradigma temelji se na preferiranoj društveno-ekonomskoj paradigmi određenog društva te na definiranim ciljevima blagostanja. Prekogranična sigurnosna zajednica služi kao odgovor na lokalne regionalne probleme koji mogu ubrzati prekograničnu ekonomsku krizu ili utjecati na lokalno pitanje nezavisnosti. Postoji mnoštvo domaćih i međunarodnih pitanja koja uključuju prekogranična prelijevanja te zahtijevaju zajedničko upravljanje ekonomskim sigurnosnim izazovima. Sistemska sigurnost fokusira se na zajedničke interese u očuvanju integriteta međunarodnog ekonomskog sustava putem nabave, distribucije i konzumacije međunarodnih javnih dobara. Sigurnost saveza uključuje sklapanje i razvoj međunarodnih ekonomskih partnerstava s državnim i nedržavnim subjektima. Ti savezi mogu poprimiti različite oblike i često ovise o prirodi ekonomskih sigurnosnih ciljeva (Dent, 2010.). U sljedećem dijelu ovih osam interpretacija ekonomske sigurnosti koristit će se kao indikatori hrvatske situacije po pitanju sigurnosti iz ekonomske perspektive.

3. Sigurnosni efekti geoekonomskoga konteksta: slučaj Republike Hrvatske

U nesigurnom svijetu neuravnoteženog i stalnog političkog i ekonomskog oblikovanja, koje opcije imaju male zemlje poput Republike Hrvatske da si omoguće sigurnost unutar međunarodnog okvira?

Tijekom prošloga desetljeća male su zemlje¹ u Europi prilagodile svoje političke i administrativne strukture promjenjivom geopolitičkom okruženju. Kraj Hladnoga rata 1989. godine i raspad SSSR-a 1991. godine, proširenje EU-a iz 1995., 2004., 2007. i 2013. godine, kao i trenutačni procesi globalizacije, pomogli su u transformaciji prirode izazova vanjske politike u Europi (Steinmetz i Wivel, 2010:3).

Neke od glavnih opcija koje su otvorene za male države u međunarodnim odnosima kako bi osigurale svoju unutarnju i međunarodnu sigurnost mogu se sažeti unutar sljedećeg: mogu tražiti zaštitu veće države (engl. *bandwagoning*), formirati saveze s drugim malim državama – formalno, neformalno, dugoročno ili kratkoročno – pristupiti međunarodnoj organizaciji kako bi dobile zaštitu, također mogu naći nišu ili specijalizaciju, ostati tihe i „ne talasati“ (engl. *quietism*) ili ostati neutralne, što je više percepcija neutralnosti nego stvaran neutralni stav.

Male se države često oslanjaju na strukturalne i *ad hoc* multilateralne okvire i/ili saveze kako bi pojačale svoj glas u međunarodnoj areni. Obično su međunarodne institucije te koje su im najbliži saveznici (Steinmetz i Wivel, 2010:31). Mnogo se može naučiti od malih ekonomija. U 21. stoljeću prednosti velikih država, kao što su veličina tržišta i prateće velike ekonomije, unutarnje različitosti i veća moć političke trgovine, gube svoju prijašnju važnost. Danas postoji obrazac „Malih uspješnih europskih ekonomija“ (SSEE), koji uključuju zemlje Skandinavije i Beneluksa, Švicarsku, Irsku i Austriju. Uspjeh varira od države do države, no zajednička je ideja ta da su one male ali otvorene, čime kompenziraju to što su teritorijalno i populacijski manje. Te države svoj ekonomski uspjeh mogu zahvaliti čvrstoj posvećenosti slobodnom tržištu i funkcionalnim političkim institucijama (Mokyr, 2006:9-10).

Hrvatska je jedna od malih europskih država, zbog čega je za nju nužno da pristupi savezima kako bi ekonomski prosperirala. Kako je rekao Tony Blair, odricanje od dijela autonomije može rezultirati većim nagradama u smislu šireg utjecaja u svijetu (Hill, 2003:247). Također, 1989. godine premijer Luksemburga Jacques Santer izjavio je kako je Luksemburg uspio jer je politikom integracije osnažio svoju nezavisnost. Iz toga slijedi da je integracija *conditio sine qua non* za održiv ekonomski rast, što je nužan predu-

1 Definicija male države složena je i često može zavarati. Ne postoji globalno ili akademski dogovorena definicija „male države“ (Thorhallsson i Wivel, 2006.; Maass, 2009.; Panke, 2008.). Neki od glavnih kriterija za njihovo definiranje obuhvaćaju populaciju (definicija EU-a), teritorij, veličinu njihove ekonomije i vojsku, no u posljednje vrijeme fokus se pomaknuo prema elementima kao što su preferencija, percepcija i uloga. Također možemo govoriti o kvantitativnim i kvalitativnim kriterijima u obliku „snage“ – što se primarno odnosi na mjerljivi kapacitet države – i „moći“ – koja prelazi razumijevanje veličine države koje se temelji isključivo na fizičkim atributima i sposobnostima (Maass, 2009:72). Neki bi rekli da biti mala država podrazumijeva ranjivost koja nije samo koncept vanjske prijetnje u svijetu moći, već je povezana s ekonomskom ranjivosti. Male države često preferiraju otvorene ekonomske odnose te su stoga ranjive na međunarodne pritiske. Biti mala država stoga je komparativna prije nego apsolutna ideja, što znači da je teško povući liniju i postaviti granicu (Antola, 2002:72).

vjet za politički opstanak države. Suverenitet države najbolje se osigurava integracijom u veće zajednice, od kojih je aktivno sudjelovanje u Europskoj Uniji najvažnije (Weiler, 1999:21).

Manje države profitiraju od zaštite unutar većih organizacija jer one ne oslabljuju, već osnažuju njihovu vanjsku politiku. Upravo zbog toga države koje nisu članice EU-a žele biti povezane s asocijacijama kao što su Zajednička vanjska i sigurnosna politika (CFSP), Europsko ekonomsko područje (EEA), Ujedinjeni narodi (UN) ili Šengen jer im one omogućuju multilateralno djelovanje na područjima koja su previše značajna da bi se o njima odlučivalo unilateralno (Hill, 203:247-248).

Na području pružanja sigurnosti građanima pristupanjem savezima Hrvatska se pokazala kao vrijedan suradnik u geoekonomskom okruženju jer je članica ekonomskih i financijskih institucija, ali i regionalnih te globalnih multilateralnih organizacija, od kojih su najvažnije Međunarodni monetarni fond i Ujedinjeni narodi od 1992., Svjetska banka od 1993., Europska banka za obnovu i razvoj od 1993., NATO od 2009. i najnovije, EU od srpnja 2013.² Pristupanje svim tim organizacijama, kao i mnogim drugim regionalnim, osnažilo je ulogu i položaj Hrvatske u međunarodnim odnosima te otvorilo mogućnosti za nacionalni ekonomski napredak. Razvoj međunarodnih ekonomskih partnerstava predstavlja jedan od osam faktora koje Dent navodi kao važne za osiguranje ekonomske sigurnosti te ulazi u fokus ekonomske diplomacije zajedno s društveno-ekonomskom sigurnosnom paradigmatom, prekograničnom sigurnosti zajednica te sistemskom sigurnosti.

Sistemska sigurnost također može biti povezana s međunarodnom suradnjom i sigurnosti saveza jer, zajedno s pristupanjem savezima, dolazi i prihvaćanje njihovih principa i regulativa. Država će očuvati svoj integritet održavanjem integriteta međunarodnog ekonomskog sustava. Već je spomenuto da Hrvatska ulaže velik trud u pristupanje savezima kako bi osnažila svoj položaj u međunarodnom okruženju, no također je važno da djeluje u skladu s principima tržišta EU-a te da prihvaća principe i standarde Međunarodnog monetarnog fonda, Svjetske trgovinske organizacije ili Ujedinjenih naroda, što je čini povjerljivim partnerom i saveznikom u očima drugih država tijekom mnogostrukih međunarodnih fluktuacija. Zadobivanje statusa pouzdanog međunarodnog partnera osnažuje njezinu unutarnju i vanjsku sigurnost.

Suočavanje sa zajedničkim ekonomskim sigurnosnim pitanjima utjecalo je na potrebu za razvojem različitih oblika prekograničnih zajednica fokusiranih na različita pitanja međuzavisnosti, kao što su subregionalni projekti ekonomske i posljedično društvene integracije. Hrvatska mora razviti regionalnu suradnju zbog značajnih političkih i ekonomskih interesa koji se odnose na tranzicijski karakter država u ovoj regiji, kao i mehanizama uvjetovanosti koji sve one međusobno dijele. Postoje značajne prijetnje

2 <http://www.mvpep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/> (učitano: 24. studenog 2013.)

hrvatskim nacionalnim interesima, kao što su organizirani kriminal, sigurnost granica, krijumčarenje, droge i krucijalni ekonomski interesi poput energije, raznolikosti ponude, transporta i razvoja infrastrukture, kao i ekološke održivosti prirode koja ima transnacionalan karakter. Sve navedeno gura Hrvatsku da intenzivnije radi na suradnji, prvenstveno u regiji (Knezović, 2013:57). Jedan primjer uspješne suradnje svakako je strategija EU-a za podunavsku regiju (EUSDR)³ koju je implementirala Europska komisija 2010. godine. Hrvatska je jedna od zemalja zaduženih za suradnju na području bioraznolikosti i, što je važnije za ovu temu, konkurentnosti tvrtki, što je izravno povezano s pružanjem ekonomske sigurnosti putem regionalne suradnje uključenih strana.⁴ Na području pravosuđa i unutarnjih poslova Hrvatska je također pokazala želju za suradnjom sudjelovanjem u Inicijativi za suradnju u Jugoistočnoj Europi (SECI)/ Centru za provođenje zakona u Jugoistočnoj Europi (SELEC), koji su fokusirani na jačanje koordinacije u sprečavanju i borbi protiv zločina, što uključuje organizirani kriminal ondje gdje on sadrži elemente transnacionalnih aktivnosti.⁵ Hrvatska je također članica Regionalne antikorupcijske inicijative (RAI) te jedna od zemalja osnivačica Regionalnog foruma nakon potpisivanja Memoranduma o razumijevanju 2004. godine u Tirani, koji je postavio inicijativu za migracije, azil i povratak izbjeglica pod regionalnu kontrolu. Iako sve navedene inicijative predstavljaju važne korake u pokušaju prilagodbe stalno promjenjivom međunarodnom društvenom okruženju i značajan pozitivan razvoj, te prakse i procedure strukturirane su na temelju potrebe, što daje pozitivne rezultate, kao što su fleksibilne i uključive organizacijske strukture, ali i negativne, kao što su zamagljivanje odgovornosti (Knezović, 2013.).

Zanimljivo je analizirati i druge aspekte ekonomske diplomacije iz perspektive Hrvatske s obzirom na to da ona postaje krucijalna za razvoj europskih država koje su suočene sa smanjenim izvozom i rizikom daljnjeg smanjenja konkurentnosti na stranim tržištima. Društveno-ekonomsku sigurnosnu paradigmu teško je analizirati na primjeru Hrvatske zbog turbulentne prošlosti povezane s Domovinskim ratom i upitnom privatizacijom devedesetih godina 20. stoljeća, što još uvijek utječe na današnje društvo. Kriza se događa ondje gdje postoji disparitet između državne obveze da potiče ekonomski razvoj i osigura državu blagostanja te stvarnih rezultata (Domazet, 2009.). Posljednjih nekoliko godina cilj je hrvatske Vlade bio pristupanje Europskoj Uniji te su se odluke implementirale na temelju potrebe da se hrvatske politike usklade s europskim kako bismo dugoročno prosperirali unutar Unije. Pristupanje Hrvatske Europskoj Uniji dugoročno može donijeti niz prednosti, ali i kratkoročne izazove. Hrvatska je

3 Glavni je cilj ove strategije stvoriti sinergiju i koordinaciju između postojećih politika i inicijativa na podunavskom području.

4 <http://www.danube-region.eu/> (učitano 9. prosinca 2013.)

5 <http://www.seccenter.org/m106/About+SELEC> (učitano 9. prosinca 2013.)

mala i otvorena ekonomija koja se najviše oslanja na uvoz izvora energije, sirovina i posrednih dobara. Prema statistikama iz 2012. godine, hrvatski je BDP iznosio oko 0,34 posto BDP-a Unije, gdje Hrvati predstavljaju 0,87 posto populacije. Zajedno s izrazito visokom razinom „eupeizacije“ hrvatske ekonomije, to nam pokazuje da integracija može pružiti značajan poticaj rastu i razvoju ekonomije na duže staze. S druge strane, ako se promatra kratkoročno, očekuje se da će pristupanje dovesti do negativnih utjecaja na hrvatsku ekonomiju, najviše zbog trenutačne situacije unutar eurozone.⁶

Pristupanje je otvorilo nova tržišta za hrvatske proizvođače, ali nažalost na tržištu EU-a postoji značajno smanjenje potražnje zbog rekordne nezaposlenosti, što je imalo značajan utjecaj na tržište nekretnina (engl. *household deleveraging*), što pak uvelike otežava pronalazak novih tržišta i konzumenata domaćim proizvođačima bez obzira na ukidanje trgovinskih restrikcija. Nadalje, trebao je nastati rast izravnog, stranog ulaganja, no u vremenu stvaranja viškova (engl. *surplus*) i neiskorištenih proizvodnih kapaciteta te averzije investitora da ulažu u regiji, usporedno sa slabostima unutar našega poslovnog okruženja, visokih fiskalnih i parafiskalnih nameta i značajnih administrativnih barijera, ovaj se scenarij u Hrvatskoj ne može očekivati. Također, kao nova zemlja članica, Hrvatska je izgubila mogućnost povlaštenog odnosa prema domaćim proizvođačima na domaćem tržištu, za što se očekuje da će imati značajan utjecaj na industriju hrane i poljoprivrednih proizvoda. Sve navedeno ima utjecaj na rast nezaposlenosti koja je premašila 17 posto, ili 380.000 osoba⁷ te ne pokazuje znakove usporavanja. Posljedično, uzrokuje visoku razinu nezadovoljstva među građanima, što država pokušava kompenzirati mjerama aktivne politike zapošljavanja i poljoprivrednim poticajima kako bi društvena situacija zadržala *status quo*. No s rastućom nezaposlenosti i sve većim vanjskim dugom, koji posljednjih nekoliko godina prelazi 100 posto BDP-a, ova je situacija neodrživa te potencijalno zahuktava socijalno nezadovoljstvo, koje može imati izravan utjecaj na nacionalnu sigurnost.

6 <http://www.societegenerale.com/en/coullisses/eu-integration-benefits-and-challenges-croatian-economy> (učitano 8. prosinca 2013.)

7 Statistika nezaposlenosti dolazi iz posljednjeg kvartala 2013. godine, u kojem su nepogodna kretanja na tržištu rada u skladu s negativnom ekonomskom aktivnosti za isto razdoblje. Kvartal pokazuje najveći pad broja zaposlenih osoba od početka recesije (2,9 posto).
http://www.hnb.hr/publikac/bilten/informacija/savjet/hinformacija_savjet_03_2014.pdf (učitano 20. ožujka 2014.)

Tablica 1. Hrvatski ekonomski indikatori⁸

<i>Indikatori</i>	<i>Godina</i>			
	2009.	2010.	2011.	2012.
BDP (mil. eura)	44.781	44.441	44.412	43.929
INOZEMNI DUG (% BDP-a)	101,0	104,6	103,3	102,1
INOZEMNI DUG (% izvoza robe i usluga)	277,3	262,5	244,5	234,4
Stopa nezaposlenosti (stanovništvo starije od 15 g.)	9,1	11,8	13,5	15,8

Izvor: http://www.hnb.hr/statistika/h_ekonomski_indikatori.pdf

Ovo se također može povezati s „tehničkim“ aspektom Dentove klasifikacije, sigurnosti pristupa tržištu koje je pod utjecajem trenutačne slabe konkurentnosti domaćih proizvođača i gubitka privilegiranog statusa na području regionalne trgovine u Jugoistočnoj Europi (CEFTA), na koju je odlazilo malo više od 20 posto hrvatskog izvoza robe. No ono što još više zabrinjava jest izvoz poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda jer je oko 45 posto hrvatskog izvoza u ovome sektoru bilo namijenjeno za tržište CEFTA-e. Prije pristupanja Europskoj Uniji hrvatski su proizvođači imali važnu ulogu na tom tržištu upravo zbog svojih prepoznatljivih proizvoda unutar regije. No od 2013. godine i novih nametnutih tarifa i kvota, velika je vjerojatnost da će ti proizvodi postati skuplji i posljedično više neće biti konkurentni na ovome tržištu. Također se očekuje da će domaći proizvođači pojačati realokaciju svojih proizvodnih pogona iz Hrvatske u druge države unutar regije kako bi zadržali prednosti koje dolaze od članstva u CEFTA-i te kako bi iskoristili prednosti nižih troškova proizvodnje. Neke od hrvatskih kompanije već su djelovale na ovom području i premjestile su dijelove svojih proizvodnih pogona u države CEFTA-e, uglavnom u BiH. Neki od primjera uključuju Podravku koja je svoje proizvodne pogone preselila u Makedoniju, Vindiju koja ulaže u proizvodnju u Srbiji te Kraš i Franck koji su dio svojih pogona preselili u BiH.⁹ Također se očekuje da će se domaći proizvođači morati suočiti s dodatnim problemima u vidu povećane cijene proizvodnje, za koju se očekuje da će naštetiti međunarodnoj konku-

8 S obzirom na to da potpuna statistika za 2013. godinu još nije dostupna, mogu se iskoristiti kvartalne statistike koje se odnose na stvarni BDP koji je u četvrtom kvartalu 2013. pao za 0,4 posto nakon stagnacije ekonomske aktivnosti u trećem kvartalu. Na godišnjoj razini stvarni je BDP pao za 1 posto. S druge strane većina drugih zemalja EU-a pokazuje pozitivan trend BDP-a, kao i druge države u regiji. http://www.hnb.hr/publikac/bilten/informacija/savjet/hinformacija_savjet_03_2014.pdf (učitano 19. ožujka 2014.)

9 <http://www.pecob.eu/croatia-eu-economic-implications-balkan> (učitano 8. prosinca 2013.)

rentnosti aprecijacijom tečaja kune.¹⁰ Izlazak iz CEFTA-e svakako ima utjecaj na izvoz, promatrano kratkoročno, no dugoročno tržište EU-a s više od 500 milijuna stanovnika pruža izraziti potencijal. Članstvo u Europskoj Uniji izazvalo je pritisak konkurentnosti na domaće proizvođače te pojačalo izvoz iz EU-a, što bi trebalo povećati efikasnost, ali će također zahtijevati visoko prilagodljivo okruženje za velik broj kompanija.¹¹

To nas dovodi do još jednog „tehničkog” aspekta ove klasifikacije, sigurnosti opskrbe, koja uključuje uvoz materijala i tehnologije koji izravno utječe na osiguranje konkurentnosti entiteta, u ovom slučaju Hrvatske. Analiza geopolitičkih okolnosti na međunarodnom tržištu energije nametnula se kao važno pitanje za sigurnost opskrbe jer predstavlja bitan element za energetska, ali i sveukupnu nacionalnu sigurnost. Iako je Hrvatska proizvođač nafte i prirodnog plina te ima izvore hidroelektrične energije, ona uvozi otprilike 50 posto primarne i električne energije, zbog čega mora omogućiti siguran dotok energije te se u isto vrijeme konsolidirati s EU-om. Kao i nafta u prošlom stoljeću, prirodni plin postao je dijelom intenzivne globalizacije, posebno na području tekućeg prirodnog plina (LNG). Sigurnost opskrbe prirodnim plinom danas predstavlja jednu od okosnica državne energetske politike i ekonomske sigurnosne strategije, posebno ako se uzme u obzir činjenica da ekonomski odnosi s dostatnim dotokom i stvaranjem zaliha energije predstavljaju temelj za normalno funkcioniranje ekonomije, posebno za Hrvatsku, koja je izrazito ovisna o uvozu (Hrnčević et al., 2008.). Zbog fluktuirajućega geopolitičkog utjecaja u međunarodnim odnosima opskrba energijom predstavlja visok izazov za sigurnost.¹²

No problemi su još ozbiljniji jer sigurnost opskrbe uključuje balans uvoza i izvoza, koji su povezani s konkurentnosti i očuvanjem poslova. To nije slučaj u Hrvatskoj jer je u međunarodnoj trgovini robom s ostatkom svijeta proizvela trgovinski deficit od 6,9 milijardi eura 2012. godine, što je proizišlo iz izvoza u iznosu od 9,3 milijarde eura i uvoza u iznosu od 16,1 milijarde eura. U razdoblju od srpnja 2013.¹³ izvoz je iznosio 5,2 milijarde eura, uvoz je bio oko 9,5 milijardi eura, dok je strani trgovinski deficit bio 4,3 milijarde eura. Ako se trgovina dobrima podijeli u šest kategorija, godine 2012. Hrvatska je zabilježila trgovinski višak s EU-27 u kategoriji sirovina te trgovinski deficit u svim ostalim kategorijama (najveći je deficit bio 1.241 milijun eura za kemikalije i

10 <http://www.societegenerale.com/en/coulisses/eu-integration-benefits-and-challenges-croatian-economy>

11 http://www.erstebank.hu/static/internet/download/130617_Horvatorszag_az_EU_ban_ENG.pdf (učitano 8. prosinca 2013.)

12 U posljednjih deset godina mnoge su kompanije promicale nove projekte za opskrbu plinom u različitim europskim regijama. Neki projekti, kao što je Zapadni tok, imaju neizravne utjecaje na opskrbu JIE, što uključuje Hrvatsku (Nabucco, Južni tok, TAP).

13 Za 2013. jedini dostupni rezultati oni su od siječnja do srpnja. http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2013/04-02-01_07_2013.htm (učitano 19. ožujka 2014.)

slične proizvode). Ako se promatra međunarodna trgovina uslugama, Hrvatska je zabilježila trgovinski višak od 6,5 milijardi eura s ostatkom svijeta 2011. godine, što je gotovo pa jednako kao i deficit robne trgovine. Hrvatski izvoz usluga bio je procijenjen na 9,1 milijardu eura, a uvoz na 2,6 milijardi eura.¹⁴

Tehnoindustrijska sigurnost usko je povezana s drugim „tehničkim“ aspektima klasifikacije, posebno jer utječe na produktivnost države i njezine strateško-industrijske kapacitete. Izvještaji kao što su IMD Svjetski godišnjak konkurentnosti iz 2012. ili Izvještaj o globalnoj konkurentnosti 2012.-2013. prikazuju kako Hrvatska konkurentnost zadovoljava osnovne standarde poput infrastrukture, mikroekonomskog okruženja, zdravlja i osnovnog te višeg obrazovanja, ali joj nedostaju okvir koji uključuje poticanje efikasnosti (kao što su efikasnost tržišta rada ili razvoj financijskog tržišta) te inovacijski i sofisticacijski faktori.¹⁵ Faktori koji su se pokazali najproblematičnijim za poslovanje u Hrvatskoj jesu neefikasna birokracija, korupcija, pristup financiranju, restriktivne regulacije tržišta rada, porezi i nestabilnost politika.

Kako bi se potaknuo i ubrzao sveukupni hrvatski ekonomski uspjeh, nužni su neki ključni faktori, kao što je pojačana suradnja među sveučilištima, privatnim sektorom i državom, a kako bi se smanjila nezaposlenost mladih koja je u stalnom porastu. Regulacije bi također trebale postati dostupnije poslovnom sektoru i građanima kako bi se potaknulo poduzetništvo i ojačala demokracija. Infrastruktura lokalnih vlasti trebala bi biti razvijena kao sredstvo izgradnje poduzetničkih i konkurentnih kapaciteta. Osim toga, naglasak bi trebao biti stavljen na izgradnju inovativnih kapaciteta malih i srednjih poduzeća kako bi se povećala njihova međunarodna konkurentnost te bi se trebalo aktivnije raditi na cjeloživotnom obrazovanju i poduzetničkom obrazovanju.¹⁶ Svi indikatori pokazuju nepovoljnu situaciju i nedostatak preduvjeta za hrvatski poduzetnički razvitak, s rastućom nezaposlenosti i rastućim međunarodnim dugom s jedne te sve manje dostupnih mjesta koja se nude na neefikasnom tržištu rada s druge strane.

Svi ti faktori izravno su povezani s posljednjim „tehničkim“ aspektom, kreditnom sigurnosti, koja je dio uzročno-posljedičnog odnosa s dinamikom domaćeg tržišta i međunarodnim trgovinskim fluktuacijama, što uzrokuje državnu financijsku solventnost nužnu za funkcioniranje države. Godine 2013., nakon pristupanja Europskoj Uniji, kreditna agencija Fitch Ratings, prateći Standard&Poor's te Moody's, snizila je hrvatskoj kreditni rejting na „smeće“, što ukazuje na pogoršanje po pitanju financijske perspektive. Objašnjenje za takav rejting leži u borbi hrvatske Vlade da održi javne financije urednima nakon što se ekonomija smanjila za više od 10 posto od 2008. godine,

¹⁴ <http://www.dzs.hr/>

¹⁵ http://nmi.is/media/92463/wef_globalcompetitivenessreport_2012-13.pdf (učitano 12. prosinca 2013.)

¹⁶ IMD World Competitiveness Yearbook 2012/Competitiveness Trends-Overall Croatia

a izravne investicije opale za 80 posto. Nemogućnost ekonomije da se oporavi postavilo bi daljnja ograničenja na javne financije te bi moglo dovesti do daljnjeg negativnog rejtinga, dok bi obnova ekonomskog rasta i učvršćivanje fiskalne politike bili ocijenjeni pozitivno. Strukturalne reforme mogle bi unaprijediti potencijalni rast promatran u srednjem razdoblju (Lovasz, 2013.). Iznoseći rejting, Moody's je dao objašnjenje da Vlada ne može rebalansirati ekonomiju prema izvozu zbog nedostatka produktivnih investicija prije krize, poslovnog okruženja koje je manje atraktivno nego u državama u regiji, preglomaznog i zastarjelog javnog sektora te nedostatka fleksibilnosti radne snage, s visokim troškovima zapošljavanja i otpuštanja.¹⁷

Promatrajući Hrvatsku kroz osam interpretacija ekonomske sigurnosti, podijeljenih u one koje predstavljaju „tehničke“ aspekte (sigurnost opskrbe, sigurnost pristupa tržištu, kreditna sigurnost, sigurnost tehnološko-industrijske sposobnosti) te one koje se fokusiraju na ekonomsku diplomaciju (društveno-ekonomska sigurnosna paradigma, prekogranična sigurnost zajednica, systemska sigurnost, sigurnost saveza), primjetno je da je Hrvatska mnogo razvijenija po pitanju ekonomske diplomacije nego na području „tehničkih“ aspekata. Hrvatska je pokazala svoju determinaciju kad je potrebno osigurati blagostanje uključenjem u saveze, pružajući systemsku sigurnost i prekograničnu sigurnost zajednice te u određenoj mjeri i društveno-ekonomsku sigurnost, no kad se promatraju tehnički aspekti, vidljive su brojne mane i nedostaci koji potencijalno mogu dovesti do sigurnosne krize. Najteže se implementiraju promjene koje zahtijevaju brzu reakciju, posebno sada kad je Hrvatska dio EU-a i kad su nužne prilagodbe novonastalim okolnostima, što označava mogućnost, ali i izazov s obzirom na novu tržišnu dinamiku uvoza i izvoza iz Unije.

U vrijeme financijske krize neki financijski faktori ili institucije naglo izgube dio svoje vrijednosti, što označava kraj ekonomskog rasta i društvene stabilnosti. Rast BDP-a, likvidnost, dostupnost rezervi, vrijednost valutnog tečaja, razina duga, kreditni rejting te kamatne stope u novonastaloj situaciji dovedeni su u pitanje i postali podložni značajnom pogoršanju (Reinhart i Rogoff, 2009.). Kao rezultat pogoršanja nacionalnih financijskih varijabli i sve većeg ekonomskog propadanja, nacionalno vodstvo počinje gubiti povjerenje u postojeći financijski sustav te počinje donositi iracionalne i nesmotrene odluke kako bi ostali na vlasti, koja je uvelike poljuljana nedostatkom potpore i rastućim društvenim nezadovoljstvom glasača. Te okolnosti također imaju utjecaj na privatni sektor koji gubi povjerenje u mogućnost stranih i domaćih investicija na hrvatskom tržištu. Posljedično to ima jak utjecaj na društveni prijezir među populacijom prema Vladi i politici općenito, što ih čini izrazito podložnima utjecaju nacionalističkih

17 <http://www.emergingmarkets.org/Article/3150079/Why-Croatias-rating-downgrade-to-junk-matters.html> (učitano 13. prosinca 2013.)

tendencija i „igre krivnje“ (unutarnja i vanjska skupina) unutar nacionalnih i regionalnih okvira te okvira Europske Unije.

Zanimljivo je primijetiti u kolikom omjeru ove ekonomske determinante imaju utjecaj na političke odluke na državnoj i međunarodnoj razini te jasno demonstriraju kako geoekonomske fluktuacije imaju rastuću prednost prema tradicionalno promatranim geopolitičkim strateškim ciljevima i odlukama jer sada djeluju uzročno-posljedično, međusobno se osnažujući. U 21. stoljeću ekonomska je stabilnost, što znači strateško planiranje i sposobnost Hrvatske da projicira svoju moć i utjecaj, ključna za osiguravanje održavanja međunarodne snage te posljedično nacionalne sigurnosti.

Zaključna razmatranja

Završetak Hladnoga rata doveo je do novonastalih okolnosti, koje su omogućile da ekonomija preuzme primat u određivanju sigurnosnog okruženja koje uključuje redefiniciju moći i prostora, što sada uključuje i „virtualni“ prostor, pomičući i redefinišući tradicionalne koncepte odnosa između geopolitike i nacionalne sigurnosti. Ostaje činjenica da geopolitika još uvijek predstavlja važan faktor kad se odlučuje na koji način djelovati u međunarodnom okruženju, no unaprijeđena je u smislu da je dana veća prednost geoekonomskom okviru. Tijekom 90-ih godina 20. stoljeća postalo je jasno da ulazimo u stadij gdje će se međunarodna politika i nacionalna sigurnost sve više rotirati oko poslovnih interesa, a ekonomska diplomacija postat će ključan faktor pri oblikovanju važnih pitanja u današnjem svijetu.

Kako bi se prikazala ova nadgradnja, rad je podijeljen u tri dijela, od kojih prvi pruža teorijsku pozadinu procesa u kojem geoekonomija prekraja geopolitičke kalkulacije; drugi dio fokusira se na koncepte nacionalne sigurnosti u kontekstu pomaka s geopolitike na geoekonomiju; a treći dio pruža uvid u hrvatski slučaj na čijem je primjeru prikazan, koristeći osam međusobno povezanih koncepata ekonomske sigurnosti, položaj Hrvatske kad se sigurnost promatra iz perspektive ekonomskog okruženja.

Sve države djeluju u specifičnom prostorno-vremenskom kontekstu i zajednička je ideja ta da, ako mala država kao što je Hrvatska želi biti uspješna, mora biti otvorena i kooperativna, čime umanjuje nedostatke toga što je teritorijalno i populacijski mala. Upravo zbog toga Hrvatska mora ojačati svoju ekonomsku diplomaciju i sve dostupne alate na području ekonomske politike, što će posljedično utjecati na njezinu uvjerljivost po pitanju ekonomske sigurnosti, posebno kad se promatraju nerazvijeni, „tehnički“ aspekti. Značajan napredak trebao bi se napraviti kako bi se poboljšali poslovni uvjeti, što implicira rezolutne odluke po pitanju neefikasne državne birokracije, korupcije, pristupa financiranju, restriktivnih radnih regulacija, poreza i nestabilnosti politika. U 21. stoljeću ekonomska je stabilnost krucijalna kako bi se osiguralo održavanje međunarodne snage i posljedično nacionalne sigurnosti.

Literatura:

- Antola, Esko, "The Future of Small States in the EU". U: Farrell, Mary; Fella, Stefano; Newman, Michael (ur.), *European Integration in the 21st Century: Unity in Diversity?*, London: SAGE Publications Ltd., 2002.
- Baku, Sanjaya, *A New Era of Geo-economics: Assessing the Interplay of Economic and Political Risk*, IISS Seminar, 23.-25. ožujka 2012.
- Bilandžić, Mirko; Mikulić, Ivica, *Business intelligence i nacionalna sigurnost*, *Polemos* 10(1):27-43, 2007.
- Buzan, Barry, *People, States, and Fear. The National Security Problem in International Relations*, Wheatsheaf Books: A member of the Harvard Press Group, 1983.
- Constantinescu, Maria, "Defense and Security Effects of the Economic Crisis", *Journal of Defense Resources Management* 2(2):143-148, 2011.
- Cowen, Deborah; Smith, Neil, "After Geopolitics? From Geopolitical Social to Geo-economics", *Antipode* 41(1):22-48, 2009.
- Csurgai, Gyula, *Geopolitics, Geo-economics and Economic Intelligence*, Strategic Data-link, The Canadian Institute of Strategic Studies, 1998.
- Dent, Cristopher M., „Ekonomska sigurnost”. U: Collins, Allan (ur.), *Suvremene sigurnosne studije*, Politička kultura, Zagreb, 2010.
- Domazet, Tihomir, „Hrvatska ekonomska politika i geoekonomika“, *Ekonomija/Economics*, 16(2):337-372, 2009.
- Heurermann, Jeffrey, "Strategic and Geopolitical Significance of the Virtual Environment", *Global Review*, svezak 1, ljeto 2011.
- Hill, Christopher, "What is to be done? Foreign Policy as a Site for Political Action", *International Affairs*, 79(2):233-255, 2003.
- Howse, Robert, *Montesquieu on commerce, conquest, war, and peace*, NYU, http://www.law.nyu.edu/sites/default/files/ECM_PRO_060042.pdf (učitano 11. studenog 2013.)
- Hrnčević, Lidia; Dekanić, Igor; Karasalihović Sedlar, Daria, "An Analysis of the Security of Natural Gas Supply in the Republic of Croatia", *Energija* 57(6):600-609, 2008.
- Kennedy, Paul, *The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and to Military Conflict from 1500-2000*, Random House, New York, 1987.
- Knezović, Sandro, "Monitoring Regional Cooperation in South East Europe: Croatia". U: Dehnert, Stefan; Taleski, Dane (ur.), *Monitoring Regional Cooperation in South East Europe*, Friedrich Ebert Stiftung, Njemačka, 2013.
- Kolundžić, S., „Budućnost opskrbe hrvatskog tržišta plinom s motrišta uvozne infrastrukture“, *Nafta* 63(5-6):193-199, 2012.

- Lovasz, Agnes, *Croatia Credit Rating Cut to Junk by Fitch on Budget Deficit*, Bloomberg News. <http://www.bloomberg.com/news/2013-09-20/croatia-credit-rating-cut-to-junk-by-fitch-on-government-finance.html> (učitano 13. prosinca 2013.)
- Luttwak, Edward N., "From Geopolitics to Geo-Economics: Logic of Conflict, Grammar of Commerce". U: Tuathail, Gearoid O.; Dalby, Simon; Routledge, Paul (ur.), *The Geopolitics Reader*, Routledge, London-New York, 1990.
- Maass, Matthias, "The elusive definition of the small state", *International Politics*, 46:65-83, 2009.
- Mokyr, Joel, "Preface: Successful Small Open Economies and the Importance of Good Institutions". U: Ojala, Jari; Eloranta, Jari; Jalava, Jukka (ur.), *The Road to Prosperity: An Economic History of Finland*, Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2006.
- Mueller, John, *Capitalism, Peace, and the Historical Movement of Ideas*, CATO Policy Report, CATO Institute. <http://www.cato.org/policy-report/marchapril-2012/capitalism-peace-historical-movement-ideas> (učitano 11. studenog 2013.)
- Panke, Diane, *The Influence of Small States in the EU: Structural Disadvantages and Counterstrategies*, UCD Dublin European Institute, DEI Working Paper 08-3, 2008.
- Reinhart, Carmen; Rogoff, Kenneth *This Time is Different: Eight Hundred Years of Financial Folly*, Princeton University Press, 2009.
- Steinmetz, Robert; Wivel, Andrew, *Introduction*. U: Steinmetz, Robert; Wivel, Andrew (ur.), *Small States in Europe: Challenges and Opportunities*, Farnham, Surrey, England, Ashgate Publishing Limited, 2010.
- Thirlwell, Mark P., *The Return of Geo-economics: Globalization and National Security. Perspectives*, Lowy Institute for International Policy, 2010.
- Thorhallsson, Baldur; Wivel, Anders, "Small States in the European Union: What Do We Know and What Would We Like to Know?", *Cambridge Review of International Affairs*, 19(4):651-668, 2006.
- Wailer, V. Anne, *Luxembourg in the European Union: The smallest Member State in the Council of Ministers*. Durham University, Durham E-Theses. <http://ethesis.dur.ac.uk/4279>, 1999.

Summary

In today's world national and international security are greatly influenced by the economy. In order to provide an analytical overview of these processes, the paper has been divided into three parts. The first part encompasses the theoretical background within which geoeconomics does not substitute, but rather complements geopolitical calculations. The second part focusses on the expansion and conversion of the concept of national security in the context of moving from geopolitics to geoeconomics, extending the traditionally observed political-military domain. The third part deals with the case of Croatia through eight interrelated concepts of economic security (security of supply, security of market access, credit security, technological and industrial capabilities, socio-economic paradigm of security, cross-border security of communities, system security, security of alliances), demonstrating its position and possible outcomes in the field of national security from the perspective of the newly dominant economic domain.

Keywords: national security, international security, geoeconomics

